

KÜLTÜREL KONTROL: KİTLELERE KARŞI YÜKSEK KÜLTÜRÜ KORUMA

İrfan Erdoğan

Kitlelerden korku ve kitleleri aşağılamanın kendini gösterdiği birçok alanlardan biri de kültür alanı olmuştur. Kapitalizme kültürel kontrol, önce yüksek kültürü koruma çabasıyla başlamış, giderek kitle üretimi yapan teknolojilerim yarattığı kitle kültürünü meşrulaştırma ve bu kültürün içinde “popüler kültür” diye bir kültür oluşturarak endüstriyel kültürü egemen yapma biçiminde olmuştur. Bu süreçte, endüstriyel kültürlere uymayan kültürler ya yok edilmişler, ya marjinal hale getirilip gerektiğinde kullanmak için bir köşeye atılmışlar ya da dönüştürülerek “kültürel emtia” yaparak, kapitalist pazara bütünleştirilmişlerdir.

Kültürel antropologlar, sosyologlar, sosyal-psikologlar, tarihçiler, siyaset bilimcileri, iletişimciler, siyasal ekonomistler ve sosyal bilimlerin hemen her bölümü kültür ile ilgilenmiştir. Bu ilgilenme, kitle üretimiyle ve kitlelerin demokratik taleplerinin bastırılmasıyla birlikte, bayağı zevkler ve istekleri olan kitlelere karşı, sadece demokrasiyi değil, aynı zamanda toplum değerlerini ve yüksek kültürü de korunması gerektiği düşüncesi yaygınlaştırılmaya başlandı. Bu o denli etkili oldu ki, Türkçede bile, “kültürsüz insan” sokaktaki insanlar tarafından köylüler ve işçilerden oluşan geniş cahil kitleler için kullanılmaya başlandı. Değerleri ve kültürü koruma tartışmaları, kaliteyi ve niteliği, aile ve toplum değerlerini, değerli kültürel geleneği sürdürme bahanesiyle, o zamanlar gazeteler, dergiler, müzik ve sinemadan başlayarak, radyo ve televizyon gibi sonradan eklenen yeni kitle iletişim araçlarının eleştirisini de içermektedir. Bu tartışma bağlamında, tutucu okulların en tutucu (ve gerici olarak nitelenenleri) kültüre, kitlelere ve kültürüne karşı yüksek kültürün ve değerlerin korunması bağlamı içinde yaklaşmışlardır. Bu bağlamda akla ilk gelen isim Matthew Arnold’dur (1822-1888). Şair, eğitimci, okul müfettişi ve edebiyat eleştirmeni Matthew Arnold kültürü sağlıklı demokratik devletin önemli ögesi ve “dünyada düşünülen ve söylenen en iyiyle kontak” olarak gördü. Matthew’e göre kültür güzellik, zeka ve mükemmellik gibi karakterlere sahiptir. Bu karakterleri bütün insan toplumları için aynı olarak varsayar. Daha iyi bir dünya ancak daha çok insanın bu kültürü paylaşmasıyla mümkündür. Bu “kültürel elitizme” göre, alçak kültürün büyük kısmı köşede bucakta yer alan, ciddiye almaya bile gerek olmayan değersiz bir sosyal

olgudur. Alçak kültürü temsil eden popüler veya kitle kültürü bayağı, değersiz ve zararlıdır. Bu bağlamda, “alçak kültürlerin” medeni toplumun mahvı yönünde çalıştığı ve modern toplum için büyük bir tehlike olduğu sürekli vurgulanmıştır: Örneğin, Oswald Spengler (1980), *“Batı’nın Gerilemesi”* adlı kitabında, 1900’lerin başında, batının “sonbaharı” yaşadığı ve beyaz olmayan ırkların, özellikle “sarı tehlikenin” Avrupa’yı yıkacağını savundu. Buna benzer görüşü Pareto, Nazi Alman aydınları ve sonra Ortega Y. Gasset ve T.S. Eliot gibiler de paylaştılar. Başta liberal ve sonradan tutuculuğa saplanan Ortega Y. Gasset (1957) *“Kitlelerin Başkaldırısı”* kitabında (1930) egemen sınıfların korkularını dile getirdi: Gasset’e göre seçkinsiz bir toplum asla düşünülemez ve kitle gücü çeteciliktir; kitle eğitimi ve kitle kültürü “en iyi insanların” bağımsızlığını azaltır; kitle insanı gaddar, önyargılı ve düşünmeyendir. Burjuva toplumsal ve siyasal eşitlik, kitlelerin gittikçe artan şekilde haklarını aramaları ve sosyalist sistemlerin kurulması, tutucuları daha da büyük kaygıya düşürdü. Örneğin, Eliot bu kaygılarla, *“Kültürün Tanımlanması Üzerine Notlar”* yapıtında “kültür standartlarının” gitgide gerilediğini ve bir zaman gelecek hiçbir kültürün kalmayacağını savunmuştur: Eliot’a göre tek kurtarıcı Hristiyanlık ve seçkinliktir. Çünkü “yeni eğitilmiş kitleler kültürü iletme işine girişince” kültürü yozlaştırdılar. Eliot (1949) o denli gericiliğe saplanmıştı ki burjuva demokrasisinde belli bir toplumsal düzeyin altındaki kişilere eğitimin yasak edilmesini savundu. Eliot kapitalist toplumsal ilişkiler ve sınıf yapısı hakkında bilimsel bir düşünüş biçimine sahip olmaktan yoksundu: “Kitle toplumu ahlaki bir merkeze, evrenselce kabul edilen bir ahlak yasasına sahip değildir. Endüstri ve maddecilik ahlaktan-yoksundur, çünkü açık-seçik ve laiktir.” Benzer şekilde, Dwight MacDonald da 1960’lara gelindiğini ve seçkinlerin ortadan kalktığını, ciddi kültürün silindiğini ve bunda suçlunun kitle/popüler kültür olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla, tutucu okulun her yeni kuşağı uygarlığın tehlikede olduğunu ve medeniyeti korumak gerektiğini, çünkü sonun “ufukta” olduğunu ileri sürmüştür. Bunun son örneğini “Medeniyetlerin Çatışması” öcüsü sunan Huntington yapmıştır. Bu tür kaygılar sonucu farklı kültürler, inançlar, azınlıklar ve fakirler, “kültürsüz-kitleler” diye adlandırılırlar ve suçlanıp saldırılarla karşılaşırlar.

Kültürel seçkinciler uzak geçmişçi güzellik ve gerçek için referans noktası olarak kullanırlar: İyi kültür geçmişin bir şeyidir, modern hayat yapmacıktır. Ressamlık gerçek sanattır, fotoğraf değil; tiyatro sinemadan; siyah-beyaz film renkli filminden üstündür. Kabalaştırılan, ticarileştirilen, kişisel ilişki düzeyinden uzaklaştırılan ve

görevselci ve tekniksel yapıları reddederler. Her yeni teknolojiye ve kitle kültürüne şüpheyile yaklaşırılar. Bu yeni bir şey değil; örneğin, Sokrates Atina'nın hastalıklarına neden olarak yazının icadını göstermişti. F. Nietzsche (1844-1900) tiksintiyle, gazeteyi şöyle tanımlar: ayak takımı zehirlerini kusarlar ve ona gazete adını verirler” (Carey, 1992).

Arnoldian elitist/seçkinci görüşün yanında, kültürü bu ikilem dışında ele alan yaklaşımlar gelişmiştir. Örneğin John Bodley ve Clifford Geertz gibi antropologlar kültürü daha betimleyici bir şekilde ele alırlar. Özellikle liberaller, ticari aydınlar ve endüstri-ötesiciler “halk arzu ettiğini, istediğini alır” görüşünü savunarak kitle kültürünü farklı bir yere yerleştirirler. Edward Shills göre (1964) çoğunluğun doğasından gelen entelektüel sınırlılığa bakarsak (çoğunluk doğuştan mankafa olduğu için), bayağı ve vahşi kültür gerçekte kitlelerin hakkettiği ve zevk almaya devam edecekleri kültürdür. Shills gibi aydınların görüşü de kapitalist dünyanın “ekmek ve sirk” kültürel politikasını destekler. Bu destekleme çabasında Alvin Toffler gibiler de Amerika'nın kültürel bir gelişme deneyine sahip olduğunu ve iyi kültürün iyi ticaretle el ele gittiğini anlatırlar: Böylece Toffler ve benzerleri kültürel emperyalizmin hem post-modern peyzajını yücelterek savunurlar hem de, aynı zamanda bu peyzajı kendi varlıklarıyla renklendirirler. Newcomb ve Hirsch (1984) gibi kültürel yorumcular, eleştirel yaklaşımların kitle iletişim araçlarının içeriğinin ideolojik karakteri görüşünü reddeder ve televizyonu kültürel forum olarak tasvir ederler. Aynı paralelde, Barkin ve Gurevitch (1987) televizyonu herkes için her şey olabilecek “boş araç” olarak nitelerler: İzleyicinin istediği şekilde kullandığı bir araç.

Kitleler ve kitle kültürü, kapitalist okulların bazılarında negatif bir şekilde ele alınmaz. Bazıları kitle kültürü perspektifini, elitlerin kültürel aygıtlar üzerindeki kontrolü ellerinde tutma niyeti olarak eleştirir. Kitle iletişimini tarihin hiç bir döneminde insanların sahip olmadığı ölçüde eğlence ve olasılıklar veren kültürel “cornicopia” olarak görür.¹ Kitle iletişiminin sunduğu çeşitlilik ve kalitenin, örneğin Amerika'yı “kitle

iletim teknolojileriyle aracılanmış altın çağa” getirdiği ileri sürülür. White 1957'de, yakında Shakespeare'in kendi çalışmalarının televizyon sayesinde oturma odamıza

¹ Cornicopia Yunan mitolojisinde Zeus'un emdiği, kırılıp meyvelerle dolduğu keçiboynuzu anlamınadır. Halk/folk kültüründe kişinin isteğiyle dolan dilek kutusu olarak kullanılır.

geleceğini, Thucydides'in tarihsel yönteminin televizyonda tartışılacağını, Bach'ın yaygın bir şekilde dinleneceğini, ucuza alınabilecek Goethe veya Tocqueville'in Mickey Spillane'nin romanları yanında sergileneceğini müjdelemiştir. Benzer müjdeyi bu tür teknolojik yenilikleri ve kullanımlarıyla gelen, Amerikan kültürünün niceliksel ve niteliksel "olağanüstü" çeşitliliği "iyimser" bir şekilde yorumlayan, Alvin Toffler gibiler de vermişlerdir. Evet, dedikleri gibi oldu, fakat sorun, var olması ve ucuz olması değil, sorun, kimin neyi neden kullandığı ve kullanmadığıyla gelmektedir.